

פתיחה למסכת סנהדרין – צדק, משפט וגאולה

א. מיקום המסכת

1. **תוספות ריש סנהדרין:** "דיני ממונות בשלשה - אחר ששנה דינים בתלתא בבי משמיענו בכמה דנין אותם".
2. **הקדמת הרמב"ם למשנה:** "וכאשר הודיע את הדינים בא לדבר על הדיינים המוציאים לפועל אותם הדינים, ולכן הסמיך סנהדרין לבבא בתרא".
3. **הקדמת המאירי למסכת סנהדרין:** "ואמנם קדמה בסדורנו זאת המסכתא, רוצה לומר מסכת סנהדרין על שאר המסכות שבסדר, מצד שבתחלת התביעה אדם צריך לחפש ולחזר אחר דיינים שיראה תביעותיו בפניהם".
4. **שמות רבה, פרשה ל' סימן כ"ג:** "ואלה המשפטים הה"ד (תהלים צט) ועוז מלך משפט אהב, אמר להם משה לישראל הרי נתן לכם הקדוש ברוך הוא את תורתו, אם אין אתם עושין את הדין נוטל תורתו מכם למה שלא נתן לכם הקדוש ברוך הוא את התורה אלא על מנת שתעשו את הדין, שנאמר ועוז מלך משפט אהב, ואם עשיתם את הדין עתיד הקדוש ברוך הוא להחזיר לכם בתי דינים שלכם, שנאמר (ישעיה א) ואשיבה שופטיך כבראשונה, מה כתיב אחריו ציון במשפט תפדה".

ב. מצוות מינוי דיינים, ותפקידיהם

5. **סנהדרין, דף ט"ז:** "תנו רבנן: מניין שמעמידין שופטים לישראל? תלמוד לומר שפטים תתן, שטרים לישראל מניין - תלמוד לומר שטרים תתן. שופטים לכל שבט ושפט מניין - תלמוד לומר שפטים לשבטיך. שופטים לכל עיר ועיר מניין - תלמוד לומר שפטים לשעריך, שופטים לכל עיר ועיר מניין - תלמוד לומר שטרים לשעריך".
6. **רמב"ם סנהדרין, א' א':** "מצות עשה של תורה למנות שופטים ושטרים בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך שנאמר שופטים ושטרים תתן לך בכל שעריך, שופטים אלו הדיינים הקבועין בבית דין ובעלי דינים באים לפניהם. שוטרים אלו בעלי מקל ורצועה והם עומדים לפני הדיינים המסבבין בשווקים וברחובות ועל החנויות לתקן השערים והמדות ולהכות כל מעוות וכל מעשיהם ע"פ הדיינים, וכל שיראו בו עוות דבר מביאין אותו לבית דין ודנין אותו כפי רשעו".
7. **ספר המצוות לרמב"ם, עשה קע"ו:** "והמצוה הקע"ו היא שצונו למנות שופטים ושטרים שיכריחו לעשות מצוות התורה ויחזירו הנוטים מדרך האמת אליה על כרחם ויצוו לעשות הטוב ויזהירו מן הרע ויעמידו הגדרים על העובר עד שלא יהיו מצות התורה ואזהרותיה צריכות לאמונת כל איש ואיש".
8. **רמב"ן, תחילת פרשת שופטים:** "צוה בתורה, עד האלהים יבא דבר שניהם (שמות כב ח), ונתן בפלילים (שם כא כב), אם כן מצוה שיהיו לישראל פלילים. וביאר בכאן ששימו השופטים בכל עריהם כאשר יתן להם השם את הארץ, כי בחוצה לארץ אינם חייבים למנות להם ב"ד, אבל כאשר יצק המעוות יעמדו עליו הראויים לשפוט ובמשפטיהם ישפטהו, או יעלה לארץ בזמנה ושם ישפטהו במקום המשפט - ... וכן כתב הרב ר' משה¹. אבל במסכת מכות שנו, והיו אלה לכם לחוקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם, מלמד שסנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ, אם כן למה נאמר שופטים ושטרים תתן לך בכל שעריך, אלא בארץ אתה מושיב בכל פלך ופלך ועיר ועיר, בחוצה לארץ אתה מושיב בכל פלך ופלך ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר. ונראה מזה שחייבין למנות סנהדרין בחוצה לארץ, ולא בכל עיר ועיר כארץ ישראל אלא פלכים פלכים, אם כן המצוה הזאת נוהגת בכל זמן בדיני ממונות ובדברים הנדונים בחוצה לארץ".

ג. תכלית הבריאה – צדק צדק תרדוף

9. **סנהדרין, דף נ"ט:** "והא דינין קום עשה הוא, וקא חשיב [=במניין 7 מצוות בני נח]! קום עשה ושב אל תעשה נינהו".
10. **רש"י שם:** "קום עשה - משפט, ושב ואל תעשה - עול, אפילו אינו מצוה לעשות משפט והוא יושב ובטל, מוזהר הוא שלא לעשות עול, ואזהרת לא תעשו עול (ויקרא יט) אינה קום עשה משפט אלא לחודה קיימא, שב והבטל מלא תעשה עול".

¹ אין כאן המקום להאריך בדיון בדת הרמב"ם, ובגירסה המדוייקת בדבריו – ראו מכות דף ז', ורמב"ם סנהדרין א' ב', ובמפרשים שם.

11. **דברים ט"ז:** "ויח) שפטים ושטרות תתן לה בכל שעריך אשר ה' אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק: (יט) לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים: (כ) צדק צדק תרדוף למען תחנה ונרשת את הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך:".

12. **אבן עזרא שם:** "וטעם שני פעמים לדבר צדק - שירויה בו או יפסיד; או פעם אחר פעם, כל ימי היותך; או לחזוק.

13. **דברים א', ט"ז:** "ונצננה את שפטיכם בעת ההוא לאמר שמע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו:".

14. **בראשית י"ח, י"ט:** "פי ידעתינו למען אשר יצנה את בניו ואת ביתו אחרינו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו".

15. **טור חושן משפט, א':** "רבן שמעון בן גמליאל אומר על ג' דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום. פי" ה"ר יונה ז"ל אין פירושו שבשביל ג' דברים אלו נברא העולם, שהרי בתחילת הפרק אומר על ג' דברים העולם עומד ואינם אלו שזוכר כאן, אלא מתחלה אמר שבשביל ג' דברים נברא העולם ואלו הן התורה והעבודה וגמילות חסדים ... וכאן אמר העולם קיים פירוש אחר שנברא מתקיים על ידי אלו שעל ידי הדיינים שדין בין איש לחבירו העולם קיים כי אלמלא הדין כל דאלים גבר ... וזהו כוונת רבותינו ז"ל באמרם כל הדין אמת לאמתו כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית כי הקדוש ברוך הוא ברא העולם להיות קיים והרשעים שגוזלין וחומסין מחריבין אותו במעשיהם וכמו שמצינו בדור המבול שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל ... נמצא שהדין המשבר זרועות רמות הרשעים ולקוח מידם טרף ומחזירו לבעלים מקיים העולם וגורם להשלים רצון הבורא יתברך שמו שבראו להיות קיים והרי כאילו נעשה שותף להקב"ה בבריאה. ואברהם אבינו לא ידעו השם וקראו אוהבי אלא על אשר הלך בדרך המשפט והדריך בו בניו ... וכפי גודל משכורתו כן עונש המבטלו והמעוותו כדתן חרב בא לעולם על ענוי הדין ועל עוות הדין".

ד. חזון הגאולה

16. **טור, שם:** ולא חרבה ירושלים ולא גלו ישראל אלא על שבטלו המשפט כדכתיב: מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים ... והוא מקרב הגאולה דכתיב: שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות. והקב"ה חפץ בו יותר מבכל הקרבנות דכתיב: "עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח".

17. **ישעיהו א':** "(כד) לכן נאם האדון ה' צבאות אביר ישאל הוי אנתם מצרי ואנקמה מאויבי: (כה) ואשיבה ידי עליך ואצרך כבר סיגיד ואסירה כל בדיליך: (כו) ואשיבה שפטיך כבראשנה ויעציק כבתחלה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קרית נאמנה: (כז) ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה".

18. **מגילה, דף י"ז:** "ומה ראו לומר קיבוץ גלויות לאחר ברכת השנים - דכתיב ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא. וכיון שנתקבצו גלויות - נעשה דין ברשעים, שנאמר: ואשיבה ידי עליך ואצרך כבר סיגיד, וכתוב ואשיבה שפטיך כבראשנה".

19. **רמב"ן, פרשת שופטים:** "אם כן יאמר הכתוב, תשפוט אתה בבית דינך ותרדוף צדק וצדק ותשיג אותם, למען תחיה - לעולם הבא בצדק השני שהוא צדק עליון, והוא האור הגדול הצפון לצדיקים לעתיד לבא, והוא עוזו של הקדוש ברוך הוא, וירשת את הארץ - בצדק הראשון שהוא ארץ ישראל".

20. **פירוש המשנה לרמב"ם, סנהדרין א' ג':** "ואני סבור שאם תהיה הסכמה מכל התלמידים והחכמים למנות איש בישיבה כלומר שיעשוהו ראש, ובתנאי שיהא זה בארץ ישראל כמו שהקדמנו, הרי אותו האיש תתקיים לו הישיבה ויהיה סמוך ויסמוך הוא אחר כך את מי שירצה. לפי שאם לא תאמר כן לא תהא אפשרית מציאות בית דין הגדול לעולם, לפי שצריך כל אחד מהם שיהא סמוך בלי ספק והרי כבר הבטיח ה' בשיבתם באמרו ואשיבה שופטיך כבראשונה. ושמה תאמר שהמשיח ימנה אותם ואף על פי שאינם סמוכין, הרי זה מוכחש, לפי שכבר ביארנו בהקדמת ספרינו זה שהמשיח לא יוסיף בתורה ולא יגרע ממנה לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה. ואני סבור שהסנהדרין תשוב לפני התגלות המשיח וזה יהיה מסוימו אמר ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציק כבתחלה ואחרי כן יקרא לך עיר הצדק, וזה יהיה בלי ספק כאשר יכשיר ה' לבות בני אדם וירבו במעשה הטוב ותגדל תשוקתם לה' ולתורתו ויתרבה ישרם לפני בוא המשיח כמו שנתבאר בפסוקי המקרא".

21. **שו"ת משפטי עוזיאל, כרך ד' חושן משפט ב':** "מהאמור ומדובר יוצא, שחדוש הסמיכה לא יתן ולא יוסיף לנו כלום, אלא לענין דיני קנסות, וכמו שכתב הרמב"ם, והואיל ובזמן הזה כבר תקנו רז"ל אפשרות הדיון בדיני קנסות (עיין חושן משפט סימן א' סעיף ח'). ועוד דבזמן הזה אין לנו סמכות חקית ממשלתית לדון דיני קנסות ולהוציאם לפועל, ולא עוד

אלא שגם בדיני ממונות שאנו רשאים לדון בהם אין לנו סמכות בית דין בעלת כח ממשלתי לדון בכפיה, ואין קהל ישראל היושב בארץ נזקק לבית דין אפילו בדיני ממונות, הרי שהסמיכה לא תוסיף לנו כלום. ולמה לנו אפוא להכניס ראשינו בין הרים גדולים ולהכריע על חדוש הסמיכה במקום שחדושה לא תוסיף לנו כלום? לכן אני אומר לע"ד כי שאלה זו מוקדמת היא מאד, הואיל וגם הרמב"ם ז"ל אמר שדבר זה יהיה בשיכון הבורא יתברך לבות בני אדם ותרבה זכותם ותגדל חכמתם. ובבשת פנים ובצער רב נודה על האמת ונאמר: שאין דורנו זכאי לכך. ונצפה ליום אשר בו יערה עלינו ה' רוח ממרום לחדש את שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה ...

זו היא לדעתי חובת השעה בדורנו זה לחדש מעין אותה הרבנות המסודרת ומאורגנת שממנה תצא הלכה ברורה ומוחלטת בכל שאלות הישוב והחיים, בכל תקנות הצבור והמשפחה. וממנה תצא מעין התחיה להמתיתבות לקיומן הכלכלי ושכלולן הלמודי, נגש נא לעשות את המוטל עלינו ושאונו רשאים למלאותו. אם לא ביום אחד, אבל בהדרגה מסודרת. ונצפה ונכין את הדרך להגשמת היעוד הנבואי לאמר: ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועצריך כבתחילה".

ה. מסכת סנהדרין – המסכת הלאומית

22. משנה סנהדרין, פרק א': "דיני ממונות בשלשה ... אין דנין לא את השבט ולא את נביא השקר ולא את כהן גדול אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. ואין מוציאין למלחמת הרשות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד. אין עושין סנהדריות לשבטים אלא על פי בית דין של שבעים ואחד אין עושין עיר הנדחת אלא על פי בית דין של שבעים ואחד ואין עושין עיר הנדחת בספר ולא שלשה אבל עושין אחת או שתיים".

23. משנה סנהדרין, פרק ב': "כהן גדול דן ודנין אותו מעיד ומעידין אותו ... המלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו ... ומוציא למלחמת הרשות על פי בית דין של שבעים ואחד ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו...".

24. משנה סנהדרין, פרק ד': "סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה, כדי שיהו רואין זה את זה ... **בבלי שם, דף ל"ז:** "מנא הני מילי? אמר רבי אחא בר חנינא: דאמר קרא שררך אגן הסהר אל יחסר המזג וגו' שררך - זו סנהדרין, למה נקרא שמה שררך - שהיא יושבת בטיבורו של עולם".

25. משנה סנהדרין, פרק ז': "ארבע מיתות נמסרו לבית דין: סקילה, שריפה, הרג, וחנק". **בבלי, דף נ"ב:** "דתניא: ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם, בזמן שיש כהן - יש משפט, בזמן שאין כהן - אין משפט". **רמב"ם סנהדרין, י"ד י"א:** "אין דנין דיני נפשות אלא בפני הבית והוא שיהיה בית דין הגדול שם בלשכה שבמקדש שנאמר בזקן ממרא לבלתי שמוע אל הכהן וגו' ומפי השמועה למדו שבזמן שיש כהן מקריב על גבי המזבח יש דיני נפשות והוא שיהיה בית דין הגדול במקומו".

26. משנה סנהדרין, פרק י"א (על פי סדר הבבלי): "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר (ישעיה ס') ועמד כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשי ידי להתפאר". **בבלי שם, דף צ"ו-צ"ז:** "אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק: מי שמיע לך אימת אתי בר נפלי? אמר ליה: מאן בר נפלי? אמר ליה: משיח בר נפלי קרית ליה? אמר ליה: אין, דכתיב ביום ההוא אקים את סכת דויד הנפלת. ... אמר רב: כלו כל הקיצין, ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים".

27. שפת אמת, סוכות תר"ס: "ביום השמיני עצרת תהי' לכם. שמיני רומז לעולם הבא פי' שבניי יש להם כח המשין הארה מן עוה"ב. כמ"ש כל ישראל ייש להם חלק" לעוה"ב. ולא אמרו "יהיה להם חלק" רק יש להם בעודם בעוה"ז ... ונראה דלכן עושין שמחת תורה בשמ"ע כי כל השייכות לעוה"ב לבניי בכח התורה תמימה משיבת נפש שהיא קדמה לעולם. ובכח התורה יש לנו חלק לעוה"ב".

28. שפת אמת חנוכה, תרנ"ח: "מלכות יון הרשעה הי' כל כוונתם לבטל בניי מתורה ועבודת השי"ת ... וזה הנס הוא חיבה יתירה לבניי להראות כי חפץ הקדוש ברוך הוא בעבודתם לכן נתקן ההלל הללו עבדי ה', שהרי עדות יש שאתם נבחרים להיות עבדי ה'. ולכן בימים האלה צריך האדם ליקח עצמו לעבודת ה' בשמחה. וזהו מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל; כי מזוזה היא תורה שכתב ובשמים מבורר כי חלק ה' עמו. אבל בעוה"ז עלמא דשיקרא צריכין עדות על זה, וכשהקב"ה עשה לנו נסים נתברר גם בעולם הזה כי אנתנו עמו. וימין הוא כמ"ש אורך ימים בימינה עולם שכולו ארוך בחי' עולם הבא. ועוה"ז בשמאלה הוא העדות של נר חנוכה כנ"ל".